

DOR: [20.1001.1.22285/318.1400.11.4.1.5](https://doi.org/10.22285/318.1400.11.4.1.5)

ارائه الگوی فراترکیب شایستگی‌های مدرسان دوره‌های یادگیری الکترونیکی

* انسیه رمضان‌پور
** جواد پور کریمی
*** سید امید فاطمی
**** داوود معصومی

چکیده

پژوهش حاضر با هدف شناسایی شایستگی‌های مدرسان دوره‌های یادگیری الکترونیکی و ارائه الگویی جهت تبیین آن‌ها انجام شده است. در این پژوهش، از روش فراترکیب هفت مرحله‌ای "سندلوسکی و باروسو" استفاده شده است. بر این اساس، جامعه پژوهش را پایگاه‌های داده (پنج پایگاه داده به زبان انگلیسی شامل "اسکوپوس"، "ساینس دایرکت"، "گوگل اسکالر"، "اریک" و "پروکوئست" و یک پایگاه داده به زبان فارسی شامل "علم نت") و مجلات معتبر داخلی و خارجی در این حوزه تشکیل داد که ۳۲۸ منبع یافت شد. نمونه‌گیری بر اساس مراحل فراترکیب انجام شد که ۳۵ نمونه بر اساس معیارهای از قبل تعیین شده انتخاب شد. جهت تحلیل داده‌ها از کدگذاری باز و محوری و به منظور تعیین قابلیت اعتماد داده‌های پژوهش از استراتژی تأیید همکاران پژوهشی استفاده شد. طی فرآیند تحلیل و ترکیب یافته‌ها الگوی شایستگی‌های مدرسان دوره‌های یادگیری الکترونیکی با استخراج ۱۱۸ مفهوم، ۲۶ مقوله و ۹ بعد (شایستگی فناوری، شایستگی تخصصی، شایستگی پداگوژی، شایستگی هدایتگری، شایستگی اجتماعی، شایستگی فردی، شایستگی اخلاقی، شایستگی مدیریتی و شایستگی خود توسعه‌ای) شکل گرفت.

واژگان کلیدی

مدرسان حرفه‌ای، یادگیری الکترونیکی، شایستگی، فراترکیب

* دانشجوی دکتری، مدیریت آموزشی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران Ensieh.ramezanpour@yahoo.com
** استادیار، گروه مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران jpkarimi@ut.ac.ir
*** دانشیار، گروه فناوری اطلاعات، دانشکده مهندسی برق و کامپیوتر، دانشگاه تهران ofatemi@ut.ac.ir
**** استادیار، دانشگاه یوله، سوئد davoud.masoumi@hig.se

نویسنده مسؤول یا طرف مکاتبه: جواد پور کریمی

مقدمه

در دهه‌های اخیر، استفاده از فناوری‌های اطلاعات و ارتباط (ICT) برای اهداف آموزشی افزایش یافته است و گسترش فناوری‌های شبکه باعث شده است تا شیوه‌های یادگیری الکترونیکی به طور چشمگیری تکامل یابد (Nilkanthrao, 2020). از طرف دیگر، مطابق آمارهای یونسکو که در پنجم آوریل ۲۰۲۰ ارائه شده است، نظام آموزشی بیش از ۱۸۸ کشور جهان گرفتار شیوع ویروس کرونا شدند و به تدریج این کشورها نسبت به تعطیلی دانشگاه‌ها و سایر مراکز آموزش عالی اقدام کردند. در مجموع بیش از ۱/۵ میلیارد یادگیرنده در سراسر جهان از دسترسی به کلاس‌های حضوری بازماندند (UNESCO, 2020). بدین سان، به یکباره در اغلب نقاط جهان، دانشگاه‌ها نسبت به استفاده از یکی (یا مجموعه‌ای) از رویکردها که متأثر از "پداگوژی فناورانه" (علم و هنر یاددهی- یادگیری فناورانه) است، برای تبدیل آموزش حضوری به آموزش الکترونیکی اقدام کردند (Bazargan & Bazargan, 2020) و آموزش الکترونیکی در اکثر کشورها به طور چشمگیری رشد یافت. هر چند آموزش الکترونیکی در اکثر کشورها رشد چشمگیری داشته است. اما ممکن است، این آموزش به یادگیری عمیق منجر نشود. برای اینکه عرضه آموزش با استفاده از فناوری و مبتنی بر وب به یادگیری عمیق بینجامد، لازم است آمادگی‌های قبلی وجود داشته باشد (Farazkish & Montazer, 2009). لذا، صرف به کار بردن فناوری در آموزش الزاماً پیامدهای یادگیری مورد نظر را به بار نمی‌آورد، آموزش و یادگیری اثربخش در محیط‌های غنی شده با فناوری مستلزم توجه به الزامات و حداقل‌هایی است (Bazargan & Faraskhah, 2009) که باید برای دستیابی به موفقیت در یادگیری الکترونیکی به آن‌ها توجه شود. با وجود اینکه فناوری جزء اصلی یادگیری الکترونیکی است ولی موفقیت در نظام‌های الکترونیکی و دستیابی به اهداف یادگیری الکترونیکی به عوامل مختلفی بستگی دارد. در مطالعه نلسون (Nelson, 2007) درباره عوامل موفقیت یا عدم موفقیت نظام‌های یادگیری الکترونیکی، ۳۶ مورد در قالب چهار طبقه اصلی شناسایی شده‌اند: «نیروی انسانی»، «فرایند»، «محصول» و «فناوری». در پژوهش دیگری نیز ۴۳ عامل موفقیت طرح‌های حوزه یادگیری الکترونیکی شناسایی شده‌اند که بیش از نیمی از این عوامل مربوط به میزان آمادگی منابع انسانی است (Petter; DeLone & McLean, 2013). بنابراین گرچه ایجاد زیرساخت مناسب شبکه‌ای همراه با تجهیزات مناسب

سخت‌افزاری و نرم‌افزاری، شرط لازم برای موفقیت یادگیری الکترونیکی است، اما آمادگی منابع انسانی شرط کافی آن محسوب می‌شود (Liaw; Huang & Chen, 2007). در میان منابع انسانی، جایگاه مدرسان از اهمیت قابل ملاحظه‌ای برخوردار است و یکی از مهمترین عوامل در نظام آموزش الکترونیکی به‌شمار می‌روند (Wagner; Hassanein & Head, 2008 & Udo; Bagchi & Kirs, 2011). از آنجا که مدرسان سیستم‌های یادگیری الکترونیکی، نقشی ویژه در موفقیت این سیستم‌ها دارند، تقویت توان حرفه‌ای آن‌ها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (Bazargan & Bazargan, 2020). ماهیت یادگیری الکترونیکی، روش‌های انجام مسئولیت‌های آموزشی را تغییر می‌دهد (Baran; Correia & Thompson, 2011). در یادگیری الکترونیکی فراگیران به جای مدرسان در مرکز یادگیری قرار دارند (Ally, 2019). فناوری‌های نوظهور باعث می‌شود که شخصی‌سازی یادگیری صورت گیرد (Jando et al., 2017). بنابراین، آموزش به صورت الکترونیکی بسیار متفاوت از کلاس‌های چهره به چهره است. تبدیل شدن مدرس از ارائه‌کننده اطلاعات به تسهیلگر، راهنما یا ناظر توسط چندین محقق مورد بحث قرار گرفته است (Adnan; Kalelioglu & Gulbahar, 2017) و مدرس باید از این اندیشه که تنها میانجی میان فراگیر و جهان است، فاصله بگیرد (Gauthie, 2015). باوان و اسپکتور (Bawane & Spector, 2009) ادعا می‌کنند که برای مدرسان آنلاین باید یک نقش چند بعدی فرض کنیم و بر ادغام طیف وسیعی از شایستگی‌های حرفه‌ای مختلف و متعدد تاکید دارند. بنابراین، مدرسان آنلاین که به عنوان مدرسان الکترونیکی شناخته می‌شوند، لازم است دارای شایستگی‌های حرفه‌ای مورد نیاز جهت تدریس در محیط یادگیری الکترونیکی باشند (Spector, 2007 & Major, 2010). چنانچه مدرسان شایستگی‌های لازم را احراز کنند، می‌توانند به ایفای نقش‌های متنوع خود پردازند. این امر می‌تواند عنصر اصلی در کیفیت، بقاء و موفقیت نظام یادگیری الکترونیکی محسوب شود (Măță, 2011). نتایج برخی مطالعات نیز تأثیر شایستگی‌های مدرسان بر کیفیت دوره‌های یادگیری الکترونیکی را به وضوح نشان می‌دهد (Guasch; Alvarez & Espasa, 2010; Fish, 2009; Crow; McGinty & LeBaron, 2008; Chua & Lam, 2007 & Smith, 2005). بنابراین، کیفیت این دوره‌ها تا حد زیادی تابع شایستگی‌های حرفه‌ای مدرس است (Percy, 2014). انجمن حرفه‌ای منابع انسانی (Human Resources Professionals Association, 2014)، شایستگی حرفه‌ای را مجموعه‌ای از دانش‌ها، مهارت‌ها، توانایی‌ها و ویژگی‌هایی که به جنبه قابل توجهی از عملکرد حرفه‌ای مربوط است، تعریف می‌کند. با توجه

به گسترش یادگیری الکترونیکی و اهمیت شایستگی‌های مدرسان در این دوره‌ها، مطالعاتی در این خصوص صورت گرفته است که در ادامه به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود. ویلیامز (Williams, 2003) چهار حیطه شایستگی ارتباطی، فناوری، مدیریتی و آموزشی را برای مدرسان دوره‌های یادگیری الکترونیکی معرفی کرد. اگان و اکدر (Egan & Akdere, 2005) به شایستگی‌های تعاملی و ارتباطی، یادگیری و آموزشی، اداری و مدیریتی و فناوری اشاره کرده‌اند. سالمون (Salmon, 2012) شایستگی‌های درک فرآیند آنلاین، مهارت‌های فنی، مهارت‌های ارتباطی آنلاین، تخصص محتوا و خصوصیات شخصی را معرفی نمود. صالحی و همکاران (Salehi et al., 2017) در مطالعه خود سه دسته شایستگی طراحی یادگیری، ایجاد محیط یادگیری و شایستگی تدریس آنلاین را برای مدرسان آنلاین شناسایی نموده‌اند. مارتین و همکاران (Martin et al., 2019) مهارت‌های فنی، تمایل به یادگیری، دانش نحوه یادگیری افراد، تخصص در زمینه محتوا، طراحی دوره و ارزیابی یادگیری فراگیر را به عنوان شایستگی‌های مدرسان الکترونیکی شمردند. دانشور و مهرمحمدی (Daneshvar & Mehr Mohammadi, 2013) در پژوهش خود ۱۹ شایستگی را در تلفیق سه حوزه دانش پداگوژیکی، تکنولوژیکی و محتوایی معرفی کردند. قربانخانی و صالحی (Ghorbankhani & Salehi, 2017) در پژوهشی به شناسایی و دسته‌بندی ۴ مقوله اصلی شامل مهارت‌های الکترونیکی، ویژگی‌های آموزشی، پژوهشی و اخلاقی و رفتاری پرداختند. اسلمی و همکاران (Aslami et al., 2018) شایستگی‌های مدرسان را در ۷ بعد اصلی اجتماعی، اخلاقی، اداری، فردی، فناوری، پداگوژیکی، ارزیابی معرفی نمودند. بررسی پژوهش‌های انجام شده در زمینه شایستگی‌های مدرسان دوره‌های یادگیری الکترونیکی نشان می‌دهد که این پدیده موضوعی چند وجهی و پیچیده است، به گونه‌ای که اتفاق نظر در مورد ابعاد و عناصر آن وجود ندارد و با وجود مطالعات خارجی متعددی که در این حوزه صورت گرفته است، تاکنون الگوی جامعی از شایستگی‌های مدرسان دوره‌های یادگیری الکترونیکی که ابعاد چندگانه این پدیده را به صورت یکپارچه در نظر بگیرد و طبقه‌بندی جامعی از مجموعه شایستگی‌های مورد نیاز مدرسان دوره‌های یادگیری الکترونیکی را نشان دهد، ارائه نشده است. لذا در پژوهش حاضر در نظر است با استفاده از روش فراترکیب، شایستگی‌های مدرسان دوره‌های یادگیری الکترونیکی در منابع مختلف بررسی و شناسایی و طبقه‌بندی جامعی از آن ارائه شود. در نتیجه، در پژوهش حاضر سعی شده است به سوالات زیر پاسخ داده شود:

- ۱- شایستگی‌های حرفه‌ای مدرسان دوره‌های یادگیری الکترونیکی کدامند؟
- ۲- الگوی شایستگی‌های حرفه‌ای مدرسان دوره‌های یادگیری الکترونیکی چگونه است؟

روش

به منظور نیل به هدف پژوهش، از روش فراترکیب استفاده می‌شود. فراترکیب، یک روش پژوهش کیفی است که ترکیبی تفسیری از یافته‌های کیفی ارائه می‌نماید، به گونه‌ای که نتیجه ترکیب، بیش از مجموع یافته‌های منابع مورد استفاده است (Sandelowski & Barroso, 2006). در این پژوهش، از روش هفت مرحله‌ای "سندلوسکی و باروسو" استفاده می‌شود. مراحل این روش به ترتیب، شامل تنظیم سؤال پژوهش، جست و جوی نظام‌مند ادبیات، انتخاب متون مناسب، استخراج اطلاعات، تجزیه و تحلیل و ترکیب یافته‌های کیفی، کنترل کیفیت و ارائه یافته‌هاست، که جزئیات هر مرحله به تفصیل در ادامه شرح داده می‌شود. همچنین جهت تحلیل داده‌ها از کدگذاری باز و محوری و به منظور تعیین قابلیت اعتماد^۱ داده‌های پژوهش از استراتژی تأیید همکاران پژوهشی^۲ استفاده می‌شود.

۱- تنظیم سؤال پژوهش: چه چیزی: سؤال "شایستگی‌های مدرسان دوره‌های یادگیری الکترونیکی کدام‌اند؟" چه چیزی این مطالعه را تشکیل می‌دهد. چه کسی: در این پژوهش، جامعه پژوهش را مجلات معتبر داخلی و خارجی و تمامی تحقیقات و پژوهش‌های تجربی انجام گرفته در این حوزه تشکیل می‌دهد و نمونه‌ها بر اساس معیارهای از قبل تعیین شده مربوط به سؤال ویژه پژوهش انتخاب می‌شوند. چه زمانی: بازه زمانی در این پژوهش سه دهه یعنی از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۲۰ در نظر گرفته شده است. زیرا به نظر می‌رسد که یادگیری الکترونیکی در این سه دهه رشد قابل توجهی داشته است. چگونه: در این پژوهش کلیه مطالعات پژوهشی از نوع کیفی و آمیخته و فصول کتاب‌های مرتبط با سؤال پژوهش مورد بررسی قرار می‌گیرند.

۲- جست‌وجوی نظام‌مند ادبیات: در این پژوهش پنج پایگاه داده به زبان انگلیسی شامل "اسکوپوس"، "ساینس دایرکت"، "گوگل اسکالر"، "اریک" و "پروکوئست" و یک پایگاه داده به زبان فارسی شامل "علم‌نت" انتخاب شدند که اکثر مطالعات حوزه یادگیری الکترونیکی

در آن‌ها وجود دارد. در این پایگاه‌ها، مطالعات مرتبط با حوزه پژوهش از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۲۰ بررسی می‌گردند. برای جست و جو در این پایگاه‌ها از واژگان کلیدی متعددی با توجه به سوال پژوهش استفاده می‌شود.

در گام نخست، پایگاه‌های داده معرفی شده با استفاده از واژگان کلیدی جدول بالا طی دو بازه زمانی آذر ۱۳۹۸ و فروردین ۱۳۹۹ جست و جو شدند که ۳۱۳ منبع انگلیسی از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۲۰ و ۱۵ منبع به زبان فارسی یافت شد.

۳- جست و جو و انتخاب متون مناسب: در این گام، منابع یافت شده در مرحله قبل به صورت گام به گام بر اساس معیارهای پذیرش یا عدم پذیرش مطالعات بررسی می‌گردند. این معیارها در جدول ۱، ذکر شده‌اند.

جدول ۱. معیارهای پذیرش و عدم پذیرش مطالعات

معیار پذیرش	معیار عدم پذیرش	
فارسی و انگلیسی	غیر از زبان فارسی و انگلیسی	زبان پژوهش
از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۲۰	قبل از سال ۱۹۹۰	زمان انجام
کیفی و آمیخته	غیر کیفی و آمیخته	روش تحقیق
مدرس (ان) دوره‌های یادگیری الکترونیکی	غیر از مدرس (ان) دوره‌های یادگیری الکترونیکی	جامعه مورد مطالعه
دوره‌های یادگیری الکترونیکی	غیر از دو مورد ذکر شده	شرایط مورد مطالعه
مقاله‌های علمی چاپ شده در مجله‌های معتبر و فصول کتاب	مقالات کنفرانسی، مقالات مروری، گزارش‌ها، نظرات شخصی و مقالات نامعتبر	نوع مطالعه

در این مرحله، ۳۲۸ مطالعه یافت شده به طور دقیق طی چند مرحله مورد بازبینی قرار گرفت تا مشخص شود کدام یک متناسب با سؤالات پژوهش است. بنابراین، مطالعاتی که ارتباطی با سؤالات پژوهش نداشتند، طی این مراحل کنار گذاشته شدند و در نهایت، مرتبط‌ترین مطالعات برای استخراج پاسخ سؤالات پژوهش مشخص گردید. در این پژوهش فرآیند بازبینی شامل مراحل زیر بوده است:

- ابتدا مطالعات غیر زبان انگلیسی، تکراری و مطالعاتی که مربوط به نویسندگان مشترک بود،

حذف گردید که در این مرحله مطالعات به ۲۵۰ مطالعه رسید.

- در مرحله دوم مطالعات بر اساس مرتبط بودن عنوان مطالعه با سوال پژوهش مورد نظر بررسی و مطالعات نامرتب حذف شد، که مطالعات انگلیسی به ۱۹۴ و مطالعات فارسی به ۱۴ مطالعه رسید.

- در مرحله سوم، مطالعات بر اساس مرتبط بودن چکیده مطالعه با سوال پژوهش مورد نظر بررسی و مطالعات نامرتب حذف شد، که مطالعات انگلیسی به ۸۹ و مطالعات فارسی به ۱۱ مطالعه رسید.

- در مرحله چهارم، مطالعات بر اساس مرتبط بودن محتوا با سوال پژوهش مورد نظر بررسی و مطالعات نامرتب حذف شد، که مطالعات انگلیسی به ۵۵ و مطالعات فارسی به ۱۱ مطالعه رسید.

- در این مرحله بر اساس معیارهای پذیرش، تنها مقاله‌های کیفی یا آمیخته چاپ شده در مجله‌های معتبر و فصول کتاب انتخاب شدند. بدین ترتیب تعداد مطالعات به ۳۷ عدد رسید. بر این اساس ۲۶ مقاله به روش کیفی و ۷ مقاله به روش آمیخته انجام شده بود و ۴ فصل کتاب نیز باقی ماند.

- در نهایت مطالعات باقی‌مانده می‌بایست به لحاظ کیفیت محتوا مورد بررسی قرار گیرند. به همین دلیل، روش ارزیابی حیاتی مورد استفاده قرار گرفت. به این منظور، از چک لیستی مشتمل بر ۱۰ سؤال استفاده شد که در بررسی دقت، اعتبار و اهمیت مطالعات کیفی پژوهش محقق را یاری نمود. هنگام استفاده از این ابزار، محقق، سیستم امتیازبندی زیر را مطرح کرده و مطالعات را بر اساس درجه کیفی آن‌ها دسته‌بندی می‌کند. خیلی خوب (۵۰-۴۱)، خوب (۴۰-۳۱)، متوسط (۳۰-۲۱)، ضعیف (۲۰-۱۱)، خیلی ضعیف (۱۰-۰). بنابراین، در این پژوهش، تعداد ۲ مقاله به دلیل کسب امتیاز ضعیف حذف و ۳۵ مطالعه پذیرفته شدند.

۴- استخراج اطلاعات مطالعات: در این مرحله، مطالعه دقیق مطالعات منتخب آغاز می‌گردد. بنابراین، برای پاسخ‌گویی به سؤال اصلی پژوهش در راستای شناسایی و طبقه‌بندی شایستگی‌های مدرسان دوره‌های یادگیری الکترونیکی، فرآیند استخراج اطلاعات صورت گرفت و به علت کیفی بودن داده‌ها (متن) از کدگذاری باز و برای انجام کدگذاری باز از روش تحلیل سطر به سطر استفاده شده است. بنابراین، با مطالعه منابع منتخب و استخراج اطلاعات و کدگذاری آن‌ها، تعداد ۷۸۸ کد شناسایی شد.

۵- تجزیه و تحلیل و ترکیب یافته‌های کیفی: جهت تحلیل داده‌ها از کدگذاری باز و محوری استفاده می‌شود. کدگذاری داده‌ها با خواندن مکرر متن در داخل خطوط و پاراگراف و یافتن یک درک کلی آغاز می‌شود. سپس متون کلمه به کلمه خوانده می‌شود تا کدها استخراج

شوند. کدگذاری با نوشتن کدها صورت می‌گیرد. به محض این که کدها شناسایی و مشخص می‌شوند، پژوهشگر یک طبقه‌بندی را شکل می‌دهد و کدهای مشابه و مربوط را در یک طبقه قرار می‌دهد که آن را به بهترین وجه توصیف می‌کند و مفاهیم شکل داده می‌شوند. بدین ترتیب در این مرحله تعداد ۱۱۸ مفهوم شکل گرفت.

در گام بعدی کدگذاری بر روی مفاهیم صورت می‌گیرد. در این مرحله سعی شده است، مفاهیم با یکدیگر مقایسه شوند تا شباهت‌ها و تفاوت‌هایشان مشخص شود تا زمینه برای شکل‌گیری مقوله‌ها فراهم شود. بدین ترتیب ۲۶ مقوله شکل گرفت. در نهایت به تلفیق مقوله‌ها از طریق یک الگوی ارتباطی اشاره دارد، مقوله‌های مرتبط به هم بر اساس مقایسه‌های ثابت (تشابهات و تفاوت‌ها) در خوشه‌هایی از کدهای هسته‌ای به‌عنوان ابعاد شایستگی‌های مدرسان دوره‌های یادگیری الکترونیکی قرار می‌گیرد. بر این اساس، ۹ بعد (شایستگی فناوریانه، شایستگی تخصصی، شایستگی پداگوژی، شایستگی هدایتگری، شایستگی اجتماعی، شایستگی فردی، شایستگی اخلاقی، شایستگی مدیریتی و شایستگی خود توسعه‌ای) شکل گرفت. جدول شماره ۳ گویای این مطلب است. جهت جلوگیری از تکرار اسامی و سال انتشار مطالعات، برای هر مطالعه در جدول شماره ۲ یک کد تعریف شده است.

جدول ۲. کدهای تعریف شده برای مطالعات منتخب

کد	منبع	کد	منبع	کد	منبع	کد	منبع
۱	تاج (۱۹۹۵)	۱۰	باوان و اسپکتور (۲۰۰۹)	۱۹	الحنین و همکاران (۲۰۱۲)	۲۸	لی و همکاران (۲۰۱۷)
۲	ریچی و همکاران (۲۰۰۱)	۱۱	یوکسل (۲۰۰۹)	۲۰	ارنست و همکاران (۲۰۱۳)	۲۹	باربرا و همکاران (۲۰۱۸)
۳	ویلیامز (۲۰۰۳)	۱۲	بریمر (۲۰۱۰)	۲۱	وارول (۲۰۱۴)	۳۰	علای (۲۰۱۹)
۴	کلین و همکاران (۲۰۰۴)	۱۳	گاش و همکاران (۲۰۱۰)	۲۲	داویدسون (۲۰۱۴)	۳۱	مارتین و همکاران (۲۰۱۹)
۵	اسمیت (۲۰۰۵)	۱۴	عبدوس (۲۰۱۱)	۲۳	شیخ و خوجا (۲۰۱۴)	۳۲	دانشور و مهرمحمدی (۱۳۹۲)

۶	اگان و اکدر (۲۰۰۵)	۱۵	یونسکو (۲۰۱۱)	۲۴	تایلر (۲۰۱۵)	۳۳	قربانخانی و صالحی (۱۳۹۶)
۷	لویسن (۲۰۰۶)	۱۶	ییلی (۲۰۱۱)	۲۵	گلبهار و کالیگلو (۲۰۱۵)	۳۴	اسلمی و همکاران (۱۳۹۷)
۸	دارابی و همکاران (۲۰۰۶)	۱۷	سالمون (۲۰۱۲)	۲۶	دیهل (۲۰۱۶)	۳۵	پور کریمی و رمضان‌پور (۱۳۹۸)
۹	آلوارز و همکاران (۲۰۰۹)	۱۸	بیگاتل و همکاران (۲۰۱۲)	۲۷	صالحی و همکاران (۲۰۱۷)		

جدول ۳. شایستگی‌های مدرسان دوره‌های یادگیری الکترونیکی

ابعاد شایستگی	کدهای محوری (مقوله‌ها)	کدهای باز (مفاهیم)	منابع	
شایستگی فناورانه	دانش	شناخت فناوری و قابلیت‌ها و محدودیت‌های آن	م، ۱، ۳، ۵، ۶، ۹، ۱۱، ۱۲، ۱۴، ۱۹، م، ۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۶، ۳۵	
		سواد رسانه‌ای	م، ۳، ۶، ۹، ۱۲، ۱۳، ۱۹	
	فناوری	سواد دیجیتالی	م، ۳، ۳۱، ۳۵	
		دانش پشتیبانی از خدمات فناوری و تشخیص چالش‌های فنی دانشجویان	م، ۳، ۹، ۱۱، ۱۲، ۳۱	
	نگرش به فناوری	علاقمند به فناوری و پذیرش آن	م، ۱۵، ۱۷	
		درک ارزش و جایگاه فناوری	م، ۱۴، ۲۲	
	مهارت فناوری	مهارت استفاده از فناوری	مهارت استفاده از فناوری	م، ۳، ۵، ۷، ۸، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۷، م، ۱۹، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۳۰، ۳۵
			مهارت دسترسی به فناوری	م، ۱، ۳، ۶، ۲۱، ۲۶
		مهارت فناوری	مهارت استفاده از رسانه‌ها و ابزارهای چندرسانه‌ای	م، ۷، ۱۱، ۲۱، ۳۰
			مهارت استفاده از اینترنت	م، ۵، ۱۶، ۱۹
مهارت فناوری		مشاوره، آموزش و ایجاد مهارت فنی مورد نیاز دانشجویان در کلاس	م، ۷، ۱۴، ۱۵، ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۲۳، ۲۷، م، ۲۸، ۳۱، ۳۴	
		مهارت استفاده از سیستم مدیریت یادگیری، سامانه و کلاس	م، ۵، ۱۴، ۱۹، ۲۴، ۳۳	
تطبیق فناوری		شناسایی و انتخاب فناوری‌های مناسب برای آموزش	م، ۱۱، ۱۴، ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۳۱، ۳۲	
		استفاده از فناوری‌های مناسب و به روز در آموزش	م، ۴، ۵، ۷، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، م، ۱۸، ۱۹، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۷، ۲۸، م، ۳۰، ۳۱، ۳۲، ۳۳	
	استفاده از فناوری مناسب برای تعامل و کار	م، ۱۲، ۱۳، ۱۵، ۱۷، ۱۹، ۲۰، ۲۱		

ابعاد شایستگی	کدهای محوری (مقوله‌ها)	کدهای باز (مفاهیم)	منابع
		مشارکتی	
	دانش	تسلط بر موضوع	م ۱۲، م ۱۶، م ۱۷، م ۲۱، م ۲۳، م ۲۹، م ۳۰، م ۳۱، م ۳۳، م ۳۵
	تخصصی	شناخت و درک کامل محتوا	م ۲، م ۱۰، م ۱۱، م ۳۰، م ۳۱
	آماده-	شناسایی و تولید محتوای یادگیری	م ۱۰، م ۱۴، م ۳۱، م ۳۲، م ۳۳، م ۳۵
شایستگی تخصصی	سازی محتوا	تقسیم، تنظیم و ترجمه محتوا فراهم کردن و ارائه مطالب متنوع	م ۵، م ۲۳، م ۳۰ م ۲، م ۲۷، م ۲۸، م ۳۱
	راهبری	شناختی، انتخاب، فراهم کردن و استفاده از منابع یادگیری مناسب	م ۱۰، م ۱۱، م ۱۴، م ۱۹، م ۲۱، م ۲۲، م ۲۳، م ۳۱
	منابع	توسعه منابع (ارائه منابع اضافی و متنوع) ویرایش و به روزرسانی منابع	م ۱۰، م ۱۸، م ۳۰، م ۳۱ م ۳، م ۱۰، م ۱۱، م ۳۱
	دانش	آگاهی از اصول و فرایندهای آموزشی دانش در زمینه یادگیری الکترونیکی	م ۱۴، م ۱۹، م ۲۱، م ۲۲، م ۲۳، م ۳۵ م ۱، م ۳، م ۶، م ۱۲، م ۱۴، م ۱۶، م ۲۱، م ۳۵
	پداگوژی	شناخت راهبردها و روش‌های تدریس آگاهی از نظریه‌ها، رویکردها و سبک‌های یادگیری	م ۴، م ۱۶، م ۱۹، م ۳۴، م ۳۵ م ۳، م ۵، م ۶، م ۱۶، م ۲۱، م ۲۳، م ۳۰
		مهارت‌های ویژه تدریس در محیط یادگیری الکترونیکی	م ۱۰، م ۱۳، م ۲۷، م ۳۰، م ۳۵
		مهارت استفاده از روش‌های تدریس مناسب یادگیری الکترونیکی	م ۵، م ۸، م ۱۹، م ۲۳، م ۲۵، م ۳۰، م ۳۱، م ۳۲، م ۳۳
	مهارت- های تدریس	مهارت استفاده از نظریه‌های یادگیری مهارت آموزش به صورت کاربردی مهارت شخصی سازی یادگیری مهارت جلب توجه دانشجو به موضوع مهارت آموزش به صورت مسئله محور	م ۲، م ۲۱، م ۳۱، م ۳۴ م ۵، م ۱۴، م ۱۸، م ۲۳، م ۲۹، م ۳۵ م ۲۳، م ۳۰، م ۳۱، م ۳۵ م ۱۶، م ۲۳ م ۲۳، م ۳۳
شایستگی پداگوژی		مهارت فعال نگه داشتن دانشجو و توجه به یادگیرنده محوری	م ۳، م ۵، م ۱۰، م ۱۱، م ۱۹، م ۲۵، م ۲۷، م ۲۸، م ۳۱، م ۳۵
		مهارت ارائه مناسب مطالب شناخت ویژگی‌های دانشجویان و توجه به تفاوت- های فردی آن‌ها	م ۳، م ۴، م ۶، م ۱۰، م ۱۲، م ۱۴، م ۲۱، م ۲۲، م ۲۳، م ۲۶، م ۲۷، م ۳۱، م ۳۵
	طراحی آموزشی	درک انتظارات، انگیزه‌ها و نیازهای دانشجویان تعیین اهداف و نتایج یادگیری	م ۳، م ۱۰، م ۱۱، م ۱۲، م ۱۹، م ۳۱، م ۳۲ م ۲، م ۱۰، م ۱۴، م ۱۹، م ۲۰، م ۲۳، م ۲۴، م ۲۷، م ۲۸، م ۳۰، م ۳۱، م ۳۲
		طراحی فرایندهای آموزشی	م ۱۰، م ۱۳، م ۱۴، م ۱۹، م ۲۳، م ۲۴، م ۲۶، م ۳۰، م ۳۳
		طراحی وظایف و فعالیت‌های یاددهی- یادگیری مناسب	م ۱۱، م ۱۴، م ۲۰، م ۲۴، م ۲۸، م ۳۱، م ۳۴
		روشن کردن انتظارات و رفتارهای مورد انتظار از	م ۵، م ۱۴، م ۱۸، م ۱۹، م ۲۴، م ۲۸

ابعاد شایستگی	کدهای محوری (مقوله‌ها)	کدهای باز (مفاهیم)	منابع
		دانشجویان	
		برنامه‌ریزی درسی	م ۳، ۴، ۵، ۶، ۹، ۱۱، ۱۲، ۱۴، ۱۶، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۷، ۲۸، ۳۴
		سازماندهی و تطبیق فعالیت‌ها و برنامه‌های درسی	م ۹، ۱۱، ۱۲، ۱۴، ۱۸، ۲۰، ۲۳، ۲۵، ۲۷، ۲۸
ارزیابی		آگاهی از اهداف و روش‌های ارزیابی	م ۱۶، ۲۱، ۲۶
		تدوین طرح ارزیابی مناسب	م ۵، ۱۴، ۱۸، ۲۰، ۲۱، ۲۷، ۳۱
		استفاده از روش‌های مناسب ارزیابی در محیط‌های الکترونیکی	م ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۸، ۹، ۱۱، ۱۴، ۲۱، ۲۳، ۲۸، ۳۰، ۳۱، ۳۴، ۳۵
بازخورد		ارائه بازخورد فوری به دانشجویان	م ۵، ۱۴، ۲۷، ۳۰
		ارائه بازخورد واضح و دقیق به دانشجویان	م ۹، ۱۴، ۱۸، ۳۰
		ارائه بازخورد مناسب به دانشجویان	م ۱، ۳، ۴، ۶، ۸، ۱۰، ۱۱، ۱۶، ۲۱، ۲۳، ۲۵، ۳۰، ۳۱
		پاسخ به موقع و مستمر به سوالات	م ۲۷، ۳۱
تسهیلگری		تسهیل فعالیت‌های یاددهی - یادگیری دانشجویان	م ۷، ۱۲، ۱۶، ۱۸، ۱۹، ۲۳، ۲۸، ۳۰، ۳۱، ۳۲، ۳۴، ۳۵
		تسهیل در یادگیری گروهی و مشارکتی دانشجویان	م ۳، ۴، ۵، ۶، ۸، ۱۰، ۱۶، ۱۷، ۱۹، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۸
		تسهیل در انطباق دانشجویان با محیط یادگیری	م ۵، ۸، ۱۱، ۱۴، ۲۳
شایستگی هدایتگری		حمایت و پشتیبانی از دانشجویان در یادگیری الگوی مناسب برای دانشجویان	م ۱۴، ۱۹، ۲۳، ۲۷، ۳۱، ۳۴
		حمایت از نوآوری و تفکر خلاق دانشجویان	م ۲، ۵، ۱۰، ۱۹، ۲۳، ۳۱
		تقویت و رشد تفکر انتقادی دانشجویان	م ۵، ۸، ۱۹، ۲۴، ۲۷
مربیگری		کمک به مسئولیت‌پذیری، خودباوری و کسب اعتماد به نفس دانشجویان	م ۲، ۵، ۱۱، ۲۳، ۳۱
		ترغیب و تقویت دانشجویان به رعایت موضوعات اخلاقی و حقوق مالکیت معنوی	م ۱۱، ۱۴، ۱۹، ۲۳، ۳۱
		مشاوره و راهنمایی تحصیلی دانشجویان	م ۲، ۳، ۵، ۸، ۹، ۱۱، ۱۴، ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۲۳، ۲۸، ۳۱، ۳۳، ۳۵
شایستگی اجتماعی		تشویق دانشجویان به تولید و توزیع دانش	م ۱۱، ۱۴، ۱۸، ۱۹، ۲۳، ۳۱
		مهارت‌های ارتباطی شفاهی و کتبی	م ۱، ۳، ۴، ۶، ۸، ۱۲، ۱۶، ۲۲، ۲۹، ۳۳
		مهارت تعامل با دانشجویان	م ۲، ۳، ۵، ۸، ۹، ۱۲، ۱۴، ۱۹، ۲۱، ۲۳، ۳۱، ۳۲، ۳۳، ۳۵
		مهارت تعامل با سایر همکاران و مدرسان	م ۹، ۱۹، ۳۱، ۳۲
		مهارت تسهیل و تنظیم تعامل بین دانشجویان	م ۲، ۳، ۵، ۸، ۹، ۱۰، ۱۲، ۱۸، ۱۹

ابعاد شایستگی	کدهای محوری (مقوله‌ها)	کدهای باز (مفاهیم)	منابع
مهارت بین فردی	مهارت شبکه‌سازی (ایجاد روابط موثر و سازنده)	م ۲۳، م ۲۷، م ۲۸، م ۳۱، م ۳۲، م ۳۴، م ۳۵	
	مهارت بحث و گفتگو	م ۵، م ۱۵	
	مهارت پرسشگری	م ۳، م ۶، م ۱۶	
	مهارت‌های اجتماعی کار در فضای مجازی	م ۷، م ۹، م ۲۱، م ۲۲، م ۲۶، م ۳۱، م ۳۲	
	ایجاد حس امنیت و آرامش	م ۵، م ۸، م ۹، م ۱۱، م ۱۴، م ۱۹، م ۲۰، م ۲۱، م ۲۳، م ۲۴، م ۲۷، م ۲۸، م ۳۰، م ۳۱، م ۳۴	
	ایجاد حس حضور و در دسترس بودن مدرس	م ۲۲، م ۲۷، م ۳۱	
	مهارت ایجاد انگیزه در دانشجویان	م ۱۰، م ۱۱، م ۱۴، م ۲۱، م ۲۳، م ۲۴، م ۲۸، م ۳۱، م ۳۳، م ۳۴	
	آشنایی و توجه به تنوع فرهنگی دانشجویان	م ۲، م ۵، م ۱۶، م ۱۹، م ۲۱، م ۲۵	
	مهارت کارگروهی و تیمی	م ۱، م ۳، م ۶، م ۲۰، م ۲۹، م ۳۵	
	مهارت همکاری و مشارکت با مدرسان	م ۱، م ۲، م ۳، م ۱۱، م ۱۴، م ۲۱، م ۲۹، م ۳۱	
مهارت همیارانه	مهارت همکاری با دانشجویان	م ۱، م ۲، م ۳، م ۱۴، م ۲۳، م ۲۹، م ۳۳	
	برونگرایی	م ۵، م ۱۳، م ۲۱، م ۳۱، م ۳۴، م ۳۵	
	اعتماد به نفس	م ۱۱، م ۱۳، م ۲۱، م ۲۹، م ۳۱، م ۳۴، م ۳۵	
	نظم و دقت	م ۱، م ۳، م ۲۱، م ۳۱، م ۳۳، م ۳۴، م ۳۵	
	قاطعیت	م ۵، م ۱۳، م ۱۴، م ۲۱، م ۳۱، م ۳۳، م ۳۴	
	مسئولیت‌پذیری	م ۱۳، م ۲۱، م ۳۱، م ۳۴، م ۳۵	
	پشتکار	م ۱، م ۳، م ۲۱، م ۳۱، م ۳۴، م ۳۵	
	خودراهبری	م ۱، م ۱۳، م ۲۱، م ۳۱، م ۳۴، م ۳۵	
	علاقمند به تدریس	م ۱۴، م ۳۰، م ۳۱، م ۳۵	
	تفکر انتقادی	م ۲۹، م ۳۳	
شایستگی فردی	حل مسئله	م ۲۹، م ۳۵	
	نوآوری، خلاقیت و ریسک‌پذیری	م ۱۷، م ۲۱، م ۲۳، م ۳۰، م ۳۱، م ۳۵	
	پذیرش تغییر	م ۱، م ۳، م ۲۱، م ۳۰، م ۳۱، پورکریمی و رمضان-پور (۱۳۹۸)	
	تحلیلگری	م ۲، م ۳، م ۱۳، م ۱۴، م ۱۷، م ۲۳، م ۲۹، م ۳۰، م ۳۱	
	انعطاف‌پذیری و سازگاری	م ۵، م ۱۳، م ۲۱، م ۲۲، م ۲۳، م ۳۱، م ۳۳	
	دانش موضوعات اخلاقی در آموزش الکترونیکی	م ۲، م ۱۱، م ۱۵، م ۲۱، م ۲۶	
	دانش حریم خصوصی دانشجویان	م ۲، م ۱۱، م ۱۵، م ۲۱، م ۲۶	
	آگاهی از حقوق مالکیت معنوی	م ۳، م ۱۱، م ۱۴، م ۲۱، م ۲۷	
	رعایت حقوق عمومی و حریم خصوصی دانشجویان	م ۵، م ۱۱، م ۱۴، م ۱۸، م ۲۱، م ۲۳، م ۲۶، م ۳۱، م ۳۵	
	تعهد حرفه‌ای	م ۱، م ۳، م ۳۴، م ۳۵	
شایستگی اخلاقی	خویشترداری و صبوری	م ۲۱، م ۲۲، م ۳۵	

ارائه الگوی فراترکیب شایستگی‌های مدرسان دوره‌های .../۱۷

ابعاد شایستگی	کدهای باز (مفاهیم)	منابع	کدهای محوری (مقوله‌ها)
	احترام به دانشجو	م ۱۸، م ۳۱، م ۳۳، م ۳۵	
	مهارت‌های رهبری	م ۹، م ۲۳، م ۲۹	رهبری
	مهارت تغییر و نوآوری آموزشی	م ۳، م ۶، م ۲۳	آموزشی
	مدیریت دانشجویان	م ۷، م ۱۴، م ۱۸، م ۲۰، م ۲۱، م ۲۷، م ۲۹، م ۳۴	
شایستگی	سازماندهی و مدیریت محیط یاددهی- یادگیری	م ۱، م ۹، م ۱۲، م ۱۸، م ۲۱، م ۲۳، م ۲۴، م ۳۲، م ۳۳	
مدیریتی	مدیریت تعارض بین دانشجویان	م ۱۱، م ۱۴، م ۱۸، م ۲۱، م ۲۴، م ۲۸	مدیریت
آموزشی	مدیریت زمان در کلاس	م ۵، م ۱۱، م ۱۴، م ۲۱، م ۲۲، م ۲۴، م ۳۵	آموزشی
	مدیریت فعالیت‌های گروهی دانشجویان	م ۲، م ۳، م ۵، م ۶، م ۱۰، م ۱۱، م ۱۴، م ۱۸، م ۱۹، م ۲۰، م ۲۳، م ۲۴، م ۲۵، م ۲۷، م ۳۳	
	نظارت بر فعالیت‌ها و برنامه‌های آموزشی	م ۲، م ۴، م ۸، م ۹، م ۱۱، م ۱۲، م ۱۴، م ۱۸، م ۱۹، م ۲۰، م ۲۱، م ۲۳، م ۲۵، م ۲۸، م ۳۱	
	به اشتراک گذاشتن دانش و تجربه با همکاران	م ۵، م ۱۴، م ۱۹، م ۳۱	
یادگیری	یادگیری از اشتباهات خود و دیگران	م ۲۱، م ۳۰	یادگیری
سازمانی	آگاهی از قوانین و سیاست‌های دانشگاه	م ۱، م ۳، م ۶، م ۱۶، م ۲۲، م ۲۶، م ۳۰	سازمانی
	الگوگیری از شهروند دیجیتال	م ۲۰، م ۲۱، م ۳۱	
	پژوهش در زمینه آموزش و یادگیری الکترونیکی	م ۱۱، م ۲۱، م ۲۳، م ۲۹، م ۳۳	
شایستگی خود	یادگیری مادام‌العمر و به روز بودن	م ۵، م ۱۱، م ۱۲، م ۱۳، م ۱۴، م ۱۹، م ۲۳، م ۲۵، م ۳۰، م ۳۱، م ۳۳، م ۳۵	شایستگی خود
توسعه‌ای	توجه به رشد حرفه‌ای خود	م ۴، م ۱۳، م ۱۴، م ۲۱، م ۲۳، م ۲۵، م ۳۴	رشد
	بهبود دانش حرفه‌ای خود	م ۵، م ۸، م ۱۵، م ۲۳، م ۳۰	حرفه‌ای
	توجه به توسعه گروه و سازمان	م ۱۳، م ۳۵	
	مهارت سازمانی (رعایت قوانین و سیاست‌های دانشگاه)	م ۱، م ۳، م ۴، م ۶، م ۱۶، م ۲۲	
	ارزیابی خود از طریق همکاران، دانشجویان و خود	م ۵، م ۱۴، م ۱۸، م ۲۱، م ۲۷	خود
	توجه به نحوه و نتایج ارزشیابی‌ها و بازخوردهای دریافت شده	م ۵، م ۱۳، م ۱۴، م ۲۱، م ۳۵	ارزیابی

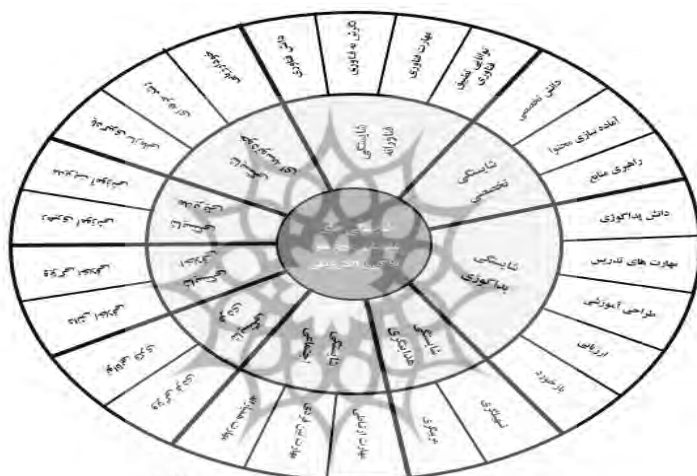
۶- کنترل کیفیت: به منظور تعیین قابلیت اعتماد^۱ داده‌های پژوهش از استراتژی تأیید همکاران پژوهشی^۲ استفاده می‌شود.

1. Trustworthiness
2. Peer debriefing

یافته‌ها

۷- ارائه یافته‌ها

در این پژوهش شایستگی‌های مدرسان دوره‌های یادگیری الکترونیکی که از متن مطالعات منتخب استخراج گردید، به عنوان مفاهیم در نظر گرفته شد. طبقه‌بندی آن‌ها در گروه‌های مشابه نیز مقوله‌هایی را پدید آورد که در نهایت، در قالب یک توصیف جامع از موضوع پژوهش تلفیق شدند و ابعاد شایستگی‌ها را شکل دادند. بدین ترتیب، الگوی مفهومی شایستگی‌های مدرسان دوره‌های یادگیری الکترونیکی به دست آمد که در شکل ۱ ارائه می‌شود.

شکل ۱. الگوی مفهومی شایستگی‌های مدرسان دوره‌های یادگیری الکترونیکی

بررسی دقیق مطالعات ذکر شده حاکی از آن است که شایستگی‌های مدرسان دوره‌های یادگیری الکترونیکی دارای ابعاد مختلفی است که در ادامه به تفسیر هر یک از ابعاد پرداخته می‌شود.

- شایستگی فناورانه به جنبه‌هایی از دانش، نگرش، مهارت و توانایی تطبیق فناوری اشاره دارد. یافته‌های پژوهش نشان داد که مدرسان دوره‌های یادگیری الکترونیکی باید فناوری و قابلیت‌ها و محدودیت‌های آن را بشناسد و دارای سواد دیجیتالی و رسانه‌ای کافی باشد. علاقمند به فناوری باشد، آن را بپذیرد و ارزش و جایگاه آن را درک کند. مهارت استفاده از فناوری، ابزارهای چندرسانه‌ای و ... و همچنین توانایی تطبیق فناوری با آموزش را داشته باشد.

- شایستگی تخصصی شامل مولفه‌های دانش تخصصی، آماده‌سازی محتوا و راهبری منابع می‌باشد. از این رو مدرس دوره‌های یادگیری الکترونیکی باید موضوع را کاملا درک کرده و به آن تسلط کافی داشته باشد و بتواند منابع و محتوای یادگیری مناسب را شناسایی، تولید و آماده نماید.

- شایستگی پداگوژی به جنبه‌هایی از دانش پداگوژی، مهارت‌های تدریس، طراحی آموزشی، ارزیابی و بازخورد مرتبط می‌باشد. مدرس دوره‌های یادگیری الکترونیکی باید شناخت کافی در مورد اصول، نظریه‌ها، رویکردها، روش‌ها و فرایندهای آموزشی داشته باشد. همچنین باید دارای مهارت جلب توجه و فعال نگه داشتن دانشجویان، شخصی‌سازی یادگیری، آموزش به صورت کاربردی، ارائه مطالب به طور مناسب و استفاده از نظریه‌ها، رویکردها و روش‌های آموزشی باشد. در مولفه طراحی آموزشی، مدرس باید ویژگی‌های فراگیران را به خوبی بشناسد و انتظارات، انگیزه‌ها و نیازهای آنان را به خوبی درک کند تا بتواند بر اساس اهداف تعیین شده و ویژگی‌های فراگیران، فرایندها، وظایف و فعالیت‌های آموزشی مناسبی را برنامه‌ریزی، سازماندهی و طراحی نماید و با توجه به اهداف تعیین شده ارزیابی مناسبی از دوره و عملکرد دانشجویان داشته باشد.

- شایستگی هدایتگری، شامل مولفه‌های تسهیلگری و مربیگری می‌باشد. مدرس این دوره‌ها باید فعالیت‌های یاددهی-یادگیری و یادگیری گروهی و مشارکتی دانشجویان را تسهیل کند و در انطباق دانشجویان با محیط یادگیری کمک نمایند. از طرف دیگر مدرس باید در نقش مربی برای دانشجویان الگوی مناسبی باشد و از نوآوری و خلاقیت دانشجویان حمایت و آن‌ها را به تولید و توزیع دانش و رعایت موضوعات اخلاقی و حقوق مالکیت معنوی ترغیب کند. همچنین به مسئولیت‌پذیری، خودباوری و کسب اعتماد به نفس دانشجویان کمک نماید.

- شایستگی اجتماعی شامل مهارت‌های ارتباطی، بین فردی و همیارانه می‌باشد. مدرس دوره‌های یادگیری الکترونیکی باید دارای مهارت‌های ارتباطی شفاهی و کتبی و تعامل با همکاران و دانشجویان باشد. از طرف دیگر مهارت شبکه‌سازی، بحث و گفتگو و پرسشگری نیز در این شایستگی مهم هستند. علاوه بر این، در مهارت بین فردی مدرس باید بتواند حس حضور و امنیت و آرامش را ایجاد نموده و به تنوع فرهنگی دانشجویان نیز توجه نماید و دارای مهارت‌های کار در فضای مجازی باشد. همچنین مدرس با داشتن مهارت همیارانه باید بتواند به طور موثری با مدرسان و دانشجویان همکاری و مشارکت داشته باشد.

- شایستگی فردی شامل ویژگی فردی و توانایی فکری مدرسان این دوره‌ها می‌باشد، که ویژگی‌های فردی مدرس به برونگرایی، اعتماد به نفس، نظم و دقت، قاطعیت، مسئولیت‌پذیری، پشتکار، خودراهبری و علاقمندی به تدریس و توانایی فکری مدرس به تفکر انتقادی، حل مسئله، نوآوری و خلاقیت، پذیرش تغییر، تحلیلگری و انعطاف‌پذیری و سازگاری اشاره دارد.

- شایستگی اخلاقی به جنبه‌هایی از دانش و ویژگی اخلاقی مدرسان دوره‌های یادگیری الکترونیکی ارتباط دارد. مدرس این دوره‌ها باید دانش کافی در مورد موضوعات اخلاقی و حقوقی به ویژه در آموزش الکترونیکی داشته باشد. همچنین حقوق عمومی، حریم خصوصی و احترام به دانشجویان را رعایت کرده و دارای تعهد حرفه‌ای، خویش‌داری و صبوری باشند.

- شایستگی مدیریتی، به شایستگی‌های رهبری و مدیریت آموزشی مدرسان این دوره‌ها اشاره دارد. بر اساس این شایستگی‌ها، مدرس باید دارای مهارت‌های رهبری و تغییر و نوآوری باشد. از طرف دیگر باید بتواند دانشجویان، محیط یادگیری و فعالیت‌های گروهی دانشجویان و تعارض بین آنان را مدیریت کرده و بر فعالیت‌ها و برنامه‌ها نظارت داشته باشد.

- شایستگی خود توسعه‌ای به یادگیری سازمانی، رشد حرفه‌ای و خودارزیابی مدرس دوره‌های یادگیری الکترونیکی می‌پردازد. مدرس این دوره‌ها باید از قوانین و سیاست‌های دانشگاه اطلاع داشته باشد، از اشتباهات خود و دیگران کسب دانش نماید و دانش و تجربه خود را با دیگران به اشتراک بگذارد. علاوه بر این، مهم است که مدرس دوره‌های یادگیری الکترونیکی با یادگیری مداوم در مورد فناوری‌ها و رویکردها خود را به روز کرده و به دانش و رشد حرفه‌ای خود و توسعه گروه توجه نماید. همچنین ارزیابی خود از طرق مختلف و توجه به نحوه و نتایج ارزشیابی‌ها و بازخوردهای دریافت شده برای مدرس این دوره‌ها دارای اهمیت است.

بحث و نتیجه‌گیری

ماهیت یادگیری الکترونیکی، روش‌های انجام مسئولیت‌های آموزشی را تغییر می‌دهد. با تغییر ماهیت آموزش و یادگیری، لازم است مدرسان دارای شایستگی‌های حرفه‌ای مورد نیاز جهت تدریس در محیط یادگیری الکترونیکی باشند.

بررسی تحقیقات پیشین در این زمینه، حاکی از آن بود که برخی مطالعات به شایستگی‌های کلی مدرسان دوره‌های یادگیری الکترونیکی و برخی دیگر بر نقش‌ها، وظایف و فعالیت‌های این

مدرسان تمرکز کرده‌اند و در هیچ یک از آن‌ها با این جامعیت به شناسایی و تبیین شایستگی‌های مدرسان دوره‌های یادگیری الکترونیکی پرداخته نشده است. از این رو، نتایج این پژوهش در بر گیرنده کلیه شایستگی‌هایی است که از مطالعات مورد بررسی استخراج شده است و از این جنبه با مطالعات دیگر همخوانی دارد و از طرف دیگر با تحلیل و دسته‌بندی جدید، پژوهش حاضر الگوی جامع‌تری در مقایسه با مطالعات قبلی ارائه می‌دهد. یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد، مدرسان دوره‌های یادگیری الکترونیکی مستلزم ترکیبی از شایستگی‌های فناورانه، تخصصی، پداگوژی، هدایتگری، اجتماعی، فردی، اخلاقی، مدیریتی و خود توسعه‌ای هستند و ارائه ۹ بعد از شایستگی‌ها از جنبه‌های متمایز این پژوهش است. در حالی که در مطالعات قبلی، چنین طبقه‌بندی ارائه نشده است و برخی از ابعاد به دست آمده از فرایند تحلیل، تفسیر و ترکیب یافته‌ها کاملاً جدید و منحصر به فرد است. به طور مثال به شایستگی خود توسعه‌ای با تأکید بر ۳ مقوله یادگیری سازمانی، رشد حرفه‌ای و خودارزیابی، شایستگی اخلاقی با تأکید بر ۲ مقوله دانش و ویژگی اخلاقی و شایستگی هدایتگری با تأکید بر ۲ مقوله تسهیلگری و مربیگری در هیچ یک از مطالعات با این جامعیت توجه نشده است و یا اکثر مطالعات ابعاد تخصصی و پداگوژی را یک بعد در نظر گرفته‌اند. علاوه بر این، در بعد شایستگی فناورانه هیچ کدام از مطالعات به طور اختصاصی به مقوله نگرش مدرسان به فناوری و توانایی تطبیق فناوری نپرداخته‌اند. با توجه به برخی از نتایج مهم و جدید پژوهش حاضر، به‌عنوان پیشنهاد عملی، توصیه می‌شود مسئولان دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی با توجه به ابعاد مورد تأکید در این پژوهش و زیر مقوله‌های مربوط به آن‌ها، پروفایل شایستگی‌های مدرسان دوره‌های یادگیری الکترونیکی را با در نظر گرفتن اهداف استراتژیک و عملیاتی دانشگاه یا موسسه آموزش عالی و شرایط موجود تعریف و چارچوب ویژه آن را طراحی نمایند. به‌علاوه، نتایج این پژوهش می‌تواند، به‌عنوان پایه و اساسی برای برنامه‌ریزی راهبردی، انتخاب و انتصاب، تدوین برنامه‌ها و فعالیت‌های توسعه حرفه‌ای و ارزیابی عملکرد مدرسان دوره‌های یادگیری الکترونیکی مورد استفاده قرار گیرد. بنابراین، با در نظر گرفتن این شایستگی‌ها در شرایط احراز شغل، مدرسانی که این شایستگی‌ها را دارند، می‌توانند در اولویت انتخاب قرار بگیرند. همچنین می‌توان با ارزیابی میزان این شایستگی‌ها در مدرسان دوره‌های یادگیری الکترونیکی، دوره‌ها و مکانیزم‌های مناسب توسعه حرفه‌ای آن‌ها طراحی و پیاده‌سازی شود.

References

- Abdous, M. H. (2011). A process-oriented framework for acquiring online teaching competencies. *Journal of Computing in Higher Education*, 23(1), 60-77.
- Adnan, M., Kalelioglu, F., & Gulbahar, Y. (2017). Assessment of a multinational online faculty development program on online teaching: Reflections of candidate e-tutors. *Turkish Online Journal of Distance Education*, 18(1), 22-38.
- Al-Hunaiyyan, A., Al-Sharhan, S., & Al-Sharhan, H. (2012). A new instructional competency model: towards an effective e-learning system and environment. *International Journal of Information Technology & Computer Science*, 5, 94-103.
- Ally, M. (2019). Competency profile of the digital and online teacher in future education. *International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 20(2).
- Aslami, M., Esmaili, Z., Saeidipour, B., & Sarmadi, M. R. (2018). Explaining the Professional Competencies of Instructors in the E-learning Environment. *Education Strategies in Medical Sciences*, 11(2), 15-24. (in Persian).
- Bailie, J. (2011). Effective online instructional competencies as perceived by online university faculty and students: A sequel study.
- Baran, E., Correia, A. P., & Thompson, A. (2011). Transforming online teaching practice: Critical analysis of the literature on the roles and competencies of online teachers. *Distance Education*, 32(3), 421-439.
- Barberà, E., Layne, L., & Gunawardena, C. N. (2018). Designing online interaction to address disciplinary competencies. *Demonstration Journal of the Classic Theme*, 31;1(3).
- Bawane, J., & Spector, J. M. (2009). Prioritization of online instructor roles: implications for competency-based teacher education programs. *Distance education*, 30(3), 383-397.
- Bazargan A, Bazargan K. (2020). Corona Free Advice to Higher Education for Use Digital Technology: The Need for Planning for Digital Transformation at Universities in Post-Corona. A collection of articles of Essays in Higher Education, Science and the Corona Crisis in Iran. *Tehran: Research Institute for Cultural and Social Studies*. (in Persian).
- Bazargan, A., & Ferasatkhah, M. (2017). Monitoring and evaluation in higher education. *Tehran: Samt*. (in Persian).
- Bigatel, P. M., Ragan, L. C., Kennan, S., May, J., & Redmond, B. F. (2012). The identification of competencies for online teaching success. *Journal of Asynchronous Learning Networks*, 16(1), 59-77.
- Bremer, C. (2010). *Fit for ELearning? Trainings for ELearning Competencies*. Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg.
- Chua, A., & Lam, W. (2007). Quality assurance in online education: The Universitas 21 Global approach. *British Journal of Educational Technology*, 38(1), 133-152.
- Crow, R., McGinty, D., & LeBaron, J. (2008). The Online Small Group Analysis (OSGA): Adapting a Tested Formative Assessment Technique for Online Teaching. *MountainRise*, 4(3).

- Daneshvar, M & Mehr Mohammadi, M. (2013). Qualifications Required by E-learning Instructors. *Journal of University E-Learning Quarterly*, 4 (3). (in Persian).
- Darabi, A. A., Sikorski, E. G., & Harvey, R. B. (2006). Validated competencies for distance teaching. *Distance Education*, 27(1), 105-122.
- Davidson, P. L. (2014). Student perspectives of future online faculty competencies: A qualitative descriptive study. *IHART*, 36(14), 316-326.
- Diehl, W. C. (2016). Online instructor and teaching competencies: Literature review for Quality Matters. *Retrieved from (https://www.qualitymatters.org/sites/default/files/research-docspdfs/QM-Online-Instructor-Teaching-Competencies-2016.pdf*.
- Egan, T. M., & Akdere, M. (2005). Clarifying distance education roles and competencies: Exploring similarities and differences between professional and student-practitioner perspectives. *The American journal of distance education*, 19(2), 87-103.
- Ernest, P., Guitert Catasús, M., Hampel, R., Heiser, S., Hopkins, J., Murphy, L., & Stickler, U. (2013). Online teacher development: Collaborating in a virtual learning environment. *Computer assisted language learning*, 26(4), 311-333.
- Farazkish, M., & Montazer, G. (2020). Assessing E-learning Readiness of Human Resources in Iranian Universities. *Organizational Resources Management Researchs*, 9(4), 139-164. (in Persian).
- Fish, W. W., & Wickersham, L. E. (2009). Best practices for online instructors: Reminders. *Quarterly Review of Distance Education*, 10(3), 279.
- Gauthie, C & Tardief, M. (2005). Pedagogy: The Science and Art of Teaching-Learning from Ancient Times to the Present (Theory and Application). *Translated by Farideh Mashayekh*. 2015. Tehran: Samt. (in Persian).
- Ghorbankhani, M. A. H. D. I., & Salehi, K. (2017). Representation the characteristics of the successful Professors in the virtual education in Iran's higher education system from the viewpoint of students and professors, a phenomenological study. *Technology of Education Journal (TEJ)*, 11(3), 235-255. (in Persian).
- Guasch, T., Alvarez, I., & Espasa, A. (2010). University teacher competencies in a virtual teaching/learning environment: Analysis of a teacher training experience. *Teaching and Teacher Education*, 26(2), 199-206.
- Gulbahar, Y., & Kalelioglu, F. (2015). Competencies for e-Instructors: How to qualify and guarantee sustainability. *Contemporary Educational Technology*, 6(2), 140-154.
- Human Resources Professionals Association. (2014). Human resources: *professional competency framework*.
- Jando, E., Hidayanto, A. N., Prabowo, H., & Warnars, H. L. H. S. (2017, November). Personalized E-Learning model: A systematic literature review. In *2017 International Conference on Information Management and Technology (ICIMTech)* (pp. 238-243). IEEE.
- Klein, J. D., Spector, J. M., Grabowski, B. L., & de la Teja, I. (2004). *Instructor Competencies: Standards for FacetoFace, Online, and Blended Settings*. IAP.
- Levensen, K. T. (2006). Collaborative On-Line Teaching: The Inevitable Path to Deep Learning and Knowledge Sharing?. *Electronic Journal of E-learning*, 4(1), 41-48.

- Li, S., Zhang, J., Yu, C., & Chen, L. (2017). Rethinking distance tutoring in e-learning environments: A study of the priority of roles and competencies of Open University Tutors in China. *International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 18(2), 189-212.
- Liaw, S. S., Huang, H. M., & Chen, G. D. (2007). Surveying instructor and learner attitudes toward e-learning. *Computers & Education*, 49(4), 1066-1080.
- Major, C. H. (2010). Do virtual professors dream of electric students? University faculty experiences with online distance education. *Teachers College Record*, 112(8), 2154-2208.
- Martin, F., Budhrani, K., Kumar, S., & Ritzhaupt, A. (2019). Award-winning faculty online teaching practices: Roles and competencies. *Online Learning*, 23(1), 184-205.
- Mâ , L. (2011). Experimental research regarding the development of methodological competences in beginning teachers. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 29, 1895-1904.
- Nelson, B. C. (2007). Exploring the use of individualized, reflective guidance in an educational multi-user virtual environment. *Journal of Science Education and Technology*, 16(1), 83-97.
- Nilkanthrao, C.P. (2020). Evolving role of library and Information centers in e-learning environment. *Studies in Indian Place Names*, 40(49):402-7.
- Pearcy, M. (2014). Student, teacher, professor: Three perspectives on online education. *The History Teacher*, 47(2), 169-185.
- Petter, S., DeLone, W., & McLean, E. R. (2013). Information systems success: The quest for the independent variables. *Journal of management information systems*, 29(4), 7-62.
- Pourkarimi, J & Ramezanpour, E. (2019). Model of Professional Development of E-learning Faculty Members in the Country: Qualitative Research. *Journal of Human Resources Education and Development*, 6 (21):146-125. (in Persian).
- Richey, R. C., Fields, D. C., & Foxon, M. (2001). *Instructional design competencies: The standards*. ERIC Clearinghouse on Information & Technology, Syracuse University, 621 Skytop Rd., Suite 160, Syracuse, NY 13244-5290.
- Salehi, N., Petersen, C., Hurley, S., Sherven, P., & Reilly, C. (2017). Creating Online Teaching Competencies and a Faculty Development Curriculum. *Minnesota Summit on Learning & Technology*.
- Salmon, G. (2012). *E-moderating: The key to online teaching and learning*. Routledge.
- Sandelowski, M., & Barroso, J. (2006). *Handbook for synthesizing qualitative research*. Springer publishing company.
- Shaikh, Z. A., & Khoja, S. A. (2014). Personal learning environments and university teacher roles explored using Delphi. *Australasian Journal of Educational Technology*, 30(2).
- Smith, T. C. (2005). Fifty-one competencies for online instruction. *The Journal of Educators Online*, 2(2), 1-18.
- Spector, J. M. (2007). Competencies for online teachers. *Finding your online voice: Stories told by experienced online educators*, 1-18.
- Thach, E. C. (1995). Perceptions of distance education experts regarding the roles, outputs, and competencies needed in the field of distance education.

- Tyrrell, R. (2015). *Exploring the needs and perceptions of online faculty towards faculty professional development: A qualitative study* (Doctoral dissertation, UCLA).
- Udo, G. J., Bagchi, K. K., & Kirs, P. J. (2011). Using SERVQUAL to assess the quality of e-learning experience. *Computers in Human Behavior*, 27(3), 1272-1283.
- Unesco, I. C. T. (2011). *Competency framework for teachers*. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- UNESCO. (2020). UNESCO Institute for Statistics data. Retrieved from: en.unesco.org/themes/education-emergencies/coronavirus-schools-colours.
- Varvel, V. E. (2007). Master online teacher competencies. *Online journal of distance learning administration*, 10(1).
- Wagner, N., Hassanein, K., & Head, M. (2008). Who is responsible for e-learning success in higher education? A stakeholders' analysis. *Journal of Educational Technology & Society*, 11(3), 26-36.
- Williams, P. E. (2003). Roles and competencies for distance education programs in higher education institutions. *The American Journal of Distance Education*, 17(1), 45-57.
- Yuksel, I. (2009). Instructor competencies for online courses. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 1(1), 1726-1729.

